

İNGİLİZLERİN FİLİSTİN POLİTİKASI VE FİLİSTİN MANDASI

Kadir KASALAK¹

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı sonrası, Paris Barış Konferansı'nın en önemli tartışma konularından birisi manda sistemi olmuştur. Paris Barış Konferansı ile “yenidünya düzeni” kurulurken; galip devletler, mağlup devletlere, elleri ve kolları bağlı bir yaşam hakkını öngörmüşlerdir.

Bu çerçevede kurulan manda sisteminin uygulamalarından birisi de Filistin'de kurulan manda sistemi olmuştur. Bu sistem kurulurken Birinci Dünya Savaşı içerisinde ve sonrasında yapılan faaliyetler makalemizin temel konusu olarak incelenmiştir. Bilhassa içinde bulunduğumuz bu hassas günlere kadar gelen; Birinci Dünya Savaşı'nın galipleri tarafından kurulan ve “yenidünya düzeni” diye nitelendirilen bu düzen; kan ve gözyaşından başka bir şey getirmemiştir. Esasen Birinci Dünya Savaşı öncesi planlanan ve bu doğrultuda çalışmalar yapan sanayileşen ve gelişen Avrupa ülkeleri, hem savaşın çıkışına neden olmuşlardır hem de adaletsiz yenedünya düzenini kurmuşlardır. Bu adaletsiz yenedünya düzeninin ürünlerinden birisi de “Filistin mandası” olmuştur.

***Anahtar kelimeler:** Birinci Dünya Savaşı, Filistin Mandası, Balfour Deklarasyonu, Filistin, İngilizler.*

THE BRITISH POLICY TOWARD PALESTINE AND THE MANDATE FOR PALESTINE

ABSTRACT

Following the first World War, The Mandate System became one of the most heated topics at the the top of the Paris Peace Conference. As New World Order was being shaped at the time by means of the Paris Peace Conference, The Winning Countries designated a life for defeated countries with hands tied.

One of the practice of these kind of Mandate System was put in effect in Palestine. Activities carried out during the First World War or in the aftermath of it constitute primary concern of our study. This New Order

¹ Yrd. Doç. Dr. SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, kadirkasalak@sdu.edu.tr

established by the winning side of the First World War maintained until particularly these days we are going through has brought nothing but blood and tears. In fact developing and newly industrializing European Countries did not only give rise to the war but also established an unjust order. The Mandate for Palestine is one of the results of this unjust New World Order. The Mandate, the Jewish immigration to Palestine and the consequences of the 1936 Riot made Britain burdened with Palestine. The Britain felt forced to discard the charge. The Second World War witnessed very important developments in respect to Palestine's political future. The fact that Britain came out victorious from the war made it easier for Israel to be founded as a State thereby The Mandate system for Palestine came to end in 1948.

Keywords: *Sykes-Picot Agreement, The Mandate for Palestine, The Balfour Declaration, Mac Donald's White Book, The British.*

1. İNGİLİZLERİN FİLİSTİN POLİTİKASI

İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin geleceği ile ilgili düşüncelerini oluşturma görevi; Birinci Dünya Savaşı sırasında dışişleri bakanlığında müsteşar yardımcısı Sir Mauricio Bunsen başkanlığındaki bir komisyona verilir. Bunsen raporunu 30 Haziran 1915'te bakanlığa arz eder. Bu çerçevede içinde Bunsen Komisyonu'nun sunduğu her teklifte Filistin'in ve Kudüs'ün özel statüsü dolayısıyla tarafsız ve uluslararası bir yapıya kavuşturulacağı öngörülür. Bunsen raporu bir süre İngiltere'nin Ortadoğu ile ilgili Osmanlı Devletine karşı takip ettiği politikasının ana hatlarını oluşturur. Ancak; İngiltere için önemli olan Ortadoğu'nun ileride alacağı şekildir. İngiltere bu konu ile ilgili müttefikleri ile müzakereler yapar. Bu amaçla Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Fransız ve Ruslarla bir seri gizli görüşme sonucunda Sykes-Picot Antlaşması yapılmıştır. Aralarında oluşturdukları Ortadoğu'nun taksimi haritasında tarafların "*kahverengi bölge*" diye adlandırdıkları Filistin, harpten sonra Avrupa denetiminde özel bir uluslararası rejime kavuşturulacaktır. Filistin'e böylesi bir statü düşünülmesinin sebebi, İtilaf Devletleri arasındaki anlaşmazlıktır. Fransa, Filistin'in Suriye'ye dâhil edilmesini ve tabii ki kendi nüfuz sahasına bırakılmasını talep etti; İngiltere buna karşı çıkmış, Irak'a ve Akdeniz'e bir kapı gerektiğini savunmuştu. Rusya, bölgede Ortodoksluk hamisi olarak Filistin'den dışlanmak istemiyordu. Bu sebeplerle çok ortaklı uluslararası bir rejim çerçevesinde anlaşmaya varıldı.²

İngilizlerin Filistin meselesine önem vermelerinin birçok sebebi vardır: Birinci sebep; İttihat ve Terakki Partisi yönetimi, ekonomik sıkıntıları azaltmak amacıyla Yahudi bankerlerinden borç alarak Yahudi göçmenleri

²Mim Kemal Öke, *Siyonizmden Uyarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Da Yayıncılık, İzmir 2002, s. 223-224-225.

Filistin'e yerleştirmeyi düşünmekle birlikte, Arap milliyetçiliğini alevlendirmek istemiyordu. Bu amaçla Müslümanlarla Musevileri uzlaştırma düşüncesi gündeme getirilmiştir. Müslüman-Musevi ittifakı uzun süren müzakerelerden sonra Paris'te 1913 yılında bir ön protokolle yürürlüğe girmişti. Bu durum başta İngiltere olmak üzere batılı devletleri; kendi çıkarlarının zedeleneceği kaygısından dolayı rahatsız etmiştir. İngilizler, bu ittifakın Osmanlı muhalifi bir Arap-Yahudi ittifakına dönüşmesini sağlamayı amaçlıyordu.³ Bir başka sebep; İngiltere için jeopolitik açıdan Hindistan'a açılan kara ve deniz ulaşım yollarının güvenliği Süveyş Kanalı'nın dolayısıyla Mısır'ın, öte yandan da Mezopotamya'nın ciddi bir denetim altında tutulmasına bağlıdır. Türk tehdidi ister kanala, ister körfeze yönelik olsun İngiltere'deki karar vericileri düşündürmektedir. Her iki halde de bir tampon bölge olması açısından Filistin'in konumu İngiltere için önem arz etmektedir.

İngiltere'deki Siyonistler de Siyonist emellerinin tahakkuk edebileceği bir düzenin tohumlarını atma düşüncesindeydiler. Siyonizm'in arzularını İngiliz yönetimine teklif olarak getiren Sir Herbert Samuel'dir. Samuel, eğer İngiltere Osmanlı Devleti'nin taksimi konusunda kararlı ise niye Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasın? diye düşünüyordu. Samuel savaşın hemen başlarında düşüncelerini zamanın Dışişleri Bakanı Lord Grey'e açar, Grey'in görüşü olumsuz değildir ve tarafsız bir Yahudi Devleti İngiltere'nin çıkarlarına uygun gelebileceğini düşünmektedir. Bu durumda Maliye Bakanı Loyd George ve Grey İngiltere'deki Siyonistlerin önde gelenlerinden Dr. Chaim Weizmann arasında görüşmeler başlamıştır. Samuel ise bu tasarısını "Filistin'in Geleceği" başlığı altında muhtıralaştırmış ve hükümetin dikkatine sunmuştur.⁴ Lord Grey Siyonizm'e yakınlık duymaktaydı. Ancak, Dışişleri Bakanı olarak da Samuel'in çözüm reçetesinin yaratacağı sıkıntıları dikkate almak zorundaydı. En başta Filistin'in siyonistleşmesini Arap ahali nasıl karşılayacaktı? İngiltere'nin Filistin'i kendi nüfuz bölgesine dâhil etmesi, müttefikler (Fransa, Rusya) de ne gibi bir tepki yaratacaktı? Bu aşamada İngiltere Filistin'in işgal ve idaresi gibi bir külfeti kaldırmaya hazır mıydı? Bu türden soru işaretleri Başbakan Asquith'in bu projeyi rafa kaldırmasına sebep olmuştur.

Bu aşamada rafa kaldırılan proje, daha sonra savaşın yarattığı askeri ve siyasi ortamdan dolayı; İngiltere'de kısa sürede Siyonizm'in bir devlet politikası olarak benimsenmesini sağlamıştır. Loyd George işbaşına gelmesi ile birlikte Siyonizm'e daha sıcak bakan bir kadro, Londra'da karar verme sürecinde yer almıştır. Siyonizm'e yakınlığın İngiltere'ye kendi kampında da yararlı olacağı düşünülmüştür. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz: Bir kere Fransa'nın Sykes-Picot Antlaşması'nı içine sindirdiğinden

³Celil Bozkurt, Türk Kamuoyunda Filistin Problemi, İlk Arap-Yahudi Çatışmaları (1920-1939), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 30-31-32.

⁴Öke, a.g.e., s. 225-226.

kuşkulanılmaktaydı. Fransa, Filistin'i acaba hala Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olarak mı görmekteydi? Diğer bir sebep; 1917 devrimi ile çarlık yıkılmış, Rusya'nın yeni yöneticileri ise ülkelerini savaştan çıkarmak istemekteydiler. Bu da İngiltere açısından üçlü ittifaka karşı çok zayıf bir duruma düşmeleri korkusuna sebep olmuştu. İngilizler Siyonizm'in Rusya'yı savaşta tutacağına inandıkları gibi aynı taktikle ABD'yi de kendi saflarında savaşa sokabilmeyi ümit ediyordu. Fakat ABD savaşa katılmaktan çekiniyor adeta ayak sürüyordu. Tıpkı Rusya da olduğu gibi ABD'de de Musevi ve Siyonistlerin gücünü bilen İngiltere, Filistin yoluyla Washington'u hareketlendirebileceğini düşünmekteydi. Wilson Prensipleri milletlerin kendi kaderini tayin etmeleri gerektiğini savunuyordu ki, bu görüş İngiltere gibi diğer müttefiklerin de savaş sonu işgal düşünceleriyle çatışıyordu. İşte Siyonizm burada da yardımcı olabilirdi. İngiltere'nin Siyonizm'i bayraklaştırması onu ABD'nin gözünde Musevi milletin haklarına sahip çıkan bir devlet olarak büyütebilirdi.⁵

İngiltere'nin bu meseleye sahip çıkma sebepleri arasında Alman Siyonistlerin kullanımını Almanya'nın elinden almak da vardır. Ayrıca diğer bir sebep: Siyonist liderlerden Weizmann'ın icat ettiği ve İngilizlerin büyük önem verdikleri kimyasal maddenin sırrını öğrenmek ve patentini almaktır. İngilizler, stratejik anlamda dünyanın bu önemli coğrafyasında Araplardan daha dost ve güvenilir, kuvvetli bir Yahudi devletinin, bir Arap devletinden daha faydalı olacağına inanıyorlardı. Ortadoğu'da jandarmaları olarak kullanabilecekleri bir Yahudi devletine sahip olmak istiyorlardı.⁶ İngilizlerin bu sebeplerle oluşturdukları Filistin politikasının ürünleri Birinci Dünya Savaşı sonrasında görülecektir.

16 Mayıs 1916'da imzalanan Sykes-Picot Anlaşması, Fransızlarla İngilizler arasında, Rusya'nın onayı ile imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre; İngilizlere Ürdün, Irak ve Filistin üzerinde, Fransızlara da Suriye ve Lübnan üzerinde egemenlik kurma hakkı veriyordu. Antlaşmaya göre; Hayfa ve limanı Akka ile birlikte İngilizlere ait olacak, kıyıda Hayfa'nın 15 mil kuzeyinde başlayıp Taberiye gölüne, Şeria'ya, Lut Gölü ve Gazze'ye uzanan bir sınır içinde kalan Filistin ise tarafsız ilan edilerek Fransa, İngiltere, Rusya, İtalya ve Müslümanların temsilcilerinden oluşan bir uluslararası idarenin denetimine bırakılacaktı.⁷ Böylece bağımsız Arap devleti vaatleri ile Şerif Hüseyin ve Araplar kandırılırken; İngiltere ve Fransa bölgeyi kendi aralarında paylaşıyordu.

⁵A. g. e., s. 226-228.

⁶Süleyman Kocabaş, İngiliz Tuzağı Osmanlı'nın Yaşatılması ve Yıkılmasında İngiltere'nin Rolü 1783-1923, Vatan Yayınları, İstanbul 2003, s. 248-249.

⁷Kadir Kasalak, "Suriye'de Manda Yönetiminin Kurulması ve Türkiye'ye Etkileri", Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi C:IV S:2, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ 2006, s. 70-71.

İngilizlerin, Yahudilere sahip çıkma ve Filistin üzerinde aktif rol oynamalarının sonucunda İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, “*Balfour Deklarasyonu*” olarak adlandırılan mektubu 2 Kasım 1917’de Siyonist lider Lord Rothschild’a göndermiştir. Balfour mektubunda, İngiltere'nin Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması için tüm imkânlarını kullanacağını bildiren vaatler vardı. Bu vaatleri şöyle sıralayabiliriz: “Filistin'de ulusal vatanın temini konusunda İngiliz desteği, Bu amacın gerçekleşmesi için İngilizler ile işbirliği, Filistin'de Yahudi olmayan bir ülkedeki Yahudilerin sahip olduğu haklara ve statüye zarar verecek herhangi bir şeyin yapılmaması.”⁸

Balfour Deklarasyonu 1918 yılı içinde sırasıyla Fransa, İtalya ve ABD tarafından kabul edilmiş ve desteklenmiştir. İngiltere'nin; Araplarla yaptığı işbirliği ve Balfour Deklarasyonu bir arada incelendiği zaman bir devletin (İngiltere) başka bir devletin yönetiminde bulunan (Osmanlı) bir toprağı (Filistin) iki ayrı millete birden vaat ettiği görülmektedir.⁹

Balfour Deklarasyonu ile Arapların tepkisini çeken İngiltere, Arap-Yahudi işbirliği kurarak, bir Arap-Yahudi anlaşmazlığını engelleme yolunu seçmiştir. Arap-Yahudi işbirliği Hicaz Devleti adına Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal ile Dünya Siyonist Teşkilatı Lideri Chaim Weizmann arasında 3 Ocak 1919'da Londra'da imzalanan bir antlaşma ile gerçekleşmiştir. Böylelikle bu antlaşmayı Hicaz Kralı Hüseyin adına imzalayan Faysal ile Siyonist örgütü adına imzalayan Weizmann, Filistin'de bir Yahudi hükümetini onaylamış oluyordular. Fakat Emir Faysal ile Weizmann arasındaki bu anlaşma uzun sürmemiştir. Suriye'de ortaya çıkan Arap milliyetçiliği neticesinde 1920 Mart'ında Şam'da toplanan bir milli kongre, Faysal'ı Suriye'nin başına getirdiği gibi, Filistin'in de Suriye'den ayrılmayacağını dolayısıyla Yahudi göçüne kesinlikle izin vermeyeceklerini açıklamıştır. Bu durumda İngilizlerin çok arzuladığı Arap-Yahudi ittifakı kısa sürede başarısızlığa mahkûm oldu.¹⁰ Ancak, bir süre sonra İngilizler manda sistemi sayesinde emellerine San-Remo'da ulaşacaklardır.

2. FİLİSTİN'DE İNGİLİZ MANDASININ KURULUŞU VE UYGULAMALARI

Paris Barış Konferansı, 18 Ocak 1919'da toplanmış, İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin parçalanması gerektiği konusunda fikir birliğine varmışlardır. Bu bağlamda Suriye, Filistin ve Mezopotamya'nın, Osmanlı Devleti'nden ayrılması gerektiği düşünülüyordu. Fakat Osmanlı Devleti'nden ayrılacak olan bu bölgelerin geleceğinin ne olacağı konusunda tartışmalar

⁸Fatma Tunç Yaşar vd., “*Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*”, İHH İnsani Yardım Vakfı Dergisi, No:5, İHH Yayınları, İstanbul 2007, s. 53.

⁹Bozkurt, a.g.e., s. 38.

¹⁰A.g.e., s. 41-42.

mevcuttu. Bu konu 30 Ocak 1919'daki toplantıda biraz daha tartışıldı. Toplantı sonunda şu karara varıldı: "İtilaf Devletleri Ermenistan, Suriye, Mezopotamya, Filistin ve Arabistan'ın tamamen ayrılmasında aynı fikirdedirler. Bu Türk imparatorluğunun diğer bölgelerinin durumunu etkilemeyecektir." Böylece manda idaresi Wilson ve General Smuts'un hazırladığı planlara göre Türkiye'den ayrılmış olan yörelerde kurulacaktı. Bu bölgeler kendi başlarına hareket edebilecek hale gelinceye kadar manda altında bulunacaklardır.¹¹

Ortadoğu'da pastadan pay kapma konusunda özellikle İngiliz ve Fransızların anlaşmazlıkları sürüyordu. Bu çelişkiyi ortadan kaldırmak için Fransa Başbakanı Georges Clemenceau Aralık 1918'de Londra'ya gitmişti. Burada Suriye ve Kilis'te Fransız üstünlüğünün tanınmasını isteyen Clemenceau karşısında Lloyd George, Musul ve Filistin'in İngiliz yönetimine girmesini şart koşmuştu. Bu teklifi düşüneceklerini söyleyen Fransa daha sonra 15 Şubat 1919'da verdikleri bir bildiri ile İngilizlerin isteğini kabul ettiğini açıklamak zorunda kaldılar. Burada Fransızlar, Filistin'in uluslararası bir idare altına alınmasına taraftar oldukları halde; kendileri böyle bir idari sorumluluk almak istemediklerini açıkça söylemiş bulunuyorlardı.¹²

İkili ilişkilerde alınan kararlar ve karşılıklı anlaşmalardan sonra bu konuda San Remo Konferansı'nda da aynı şekilde karar verildi. 24 Nisan 1920'de imzalanan San Remo Antlaşması'nın dördüncü maddesine göre Osmanlı Devleti; Suriye, Filistin, Irak, Arabistan ve adalar denizindeki adaları terk edecektir deniliyordu. Böylelikle Filistin'in Osmanlı'dan kopuşu resmen gerçekleşmiş ve kabul edilmiştir.¹³ Bu antlaşmayla Arap milliyetçilerinin 1920 yılı Mart ayında Şam'da yapmış oldukları milli kongrenin bir etkisi kalmadığı gibi, Filistin topraklarında İsrail Devleti'nin kuruluşunun önündeki engeller teker teker kaldırılıyordu.

Filistin'de İngiliz mandası kurulmadan önce bu konuda İngiltere'de bazı etkin kişilerin ve yönetimin, tereddütleri ve kararsızlıkları vardı. Filistin'de ne olacağı konusunda tek kararlı kişi Churchill 1921'de Londra'da Arap heyetine şu sözleri söylüyordu. "İngiliz Hükümeti Balfour Deklarasyonu'nu uygulamakta kararlıdır. Bunu size tekrar tekrar söyledim. Kudüs'te söyledim. Geçen gün Avam Kamarası'nda söyledim. Şimdi de söylüyorum. Hükümet Balfour Deklarasyonu'nu uygulayacaktır."¹⁴ Ancak; Filistin'deki İngiliz yönetimi, Arap liderlerine bunun aksini inandırmaya

¹¹ Harry N. Howard, "Paris - San Remo - Sevr'de Türkiye'yi Yok Etme Planları", Çev: Müge Yılmaz, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S: 35, 1970, s. 20-21.

¹² Howard, a.g.m., s. 24-25.

¹³ Kadir Kasalak, "Irak'ta Manda Yönetiminin Kurulması ve Atatürk Dönemi Türkiye-İrak İlişkileri", Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi S:9, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Şubat 2007, s. 189.

¹⁴ David Fromkin, Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı 1914-1922, Çeviren: Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları Dizisi Gençlik Yayınları, İstanbul 1994, s. 526.

çalışıyorlardı. Mısır ve Filistin'deki İngiliz orduları komutanı General W. N. Congreve 29 Ekim 1921'de askeri bir bildiri yayınladı: "Ordunun resmen politikaya karışmaması gerekirken bazı sempatlere sahip olduğu bilinmektedir... Filistin konusunda bu sempatiler Araplardan yanadır ve Araplar da şimdiye kadar kendilerini, ilgisiz gözlemcilere, İngiliz hükümeti tarafından zorlanan adaletsiz bir politikanın kurbanları olarak göstermişlerdir." Congreve, Churchill'in Balfour Deklarasyonu'nu dar bir şekilde yorumladığına işaret ederek şöyle diyordu: "İngiliz hükümeti, Arapların ancak katlanacak insanlar olacakları bir Yahudi Filistin'inin kurulmasını amaçlayan Siyonist aşırılıkçıların politikasına asla destek vermez." ¹⁵ Bu tartışmalar öncesinde Churchill, 27-29 Mart 1921'de geçici (6 aylık) bir süre için de olsa Emir Abdullah ile Filistin'le ilgili bir antlaşmaya varmıştı¹⁶. Arap bürosunda görev almış Philips Graves'in altı sayılı yazı dizisini yayınlayan The Times; Filistin Yahudilerini ayaklanmalara neden olmakla suçluyor, İngiliz ordusunun savaş yorgunu olduğunu iddia ediyordu.¹⁷

Sömürge bakanı Churchill böylece hükümetinin Filistin politikasının daha önce geniş destek bulduğu İngiltere içinde baltalandığını görüyordu. Lordlar Kamarasında 21 Haziran 1922'de verilen bir önerge de Filistin mandasının kabul edilemez olduğu yer almaktaydı. Önerge 29'a karşı 60 oyla kabul edildi. Lordlar Kamarası'nın bağlayıcı olmayan kararları dikkatleri 4 Temmuz akşamı Avam Kamarasında ki Sömürge Bakanlığı tartışmalarına yöneltti. Sömürge Bakanı Churchill, bir dizi konuşmacı tarafından Balfour Deklarasyonu'nu yürürlüğe koymaya çalışmakla suçlandı. Churchill'e saldıranların çoğu daha önce Balfour Deklarasyonu'na destek vermişlerdi ve Churchill onların bu eski beyanlarını aleyhlerinde kullandı. ¹⁸ Ayrıca Churchill, Filistin yönetiminin masraflarını, 1920'de 8 milyon sterlinden 1921'de 4 milyona ve 1922'de tahmini 2 milyona indirdiğini anlattı ve Rothenberg kalkınma programıyla İngiltere'nin harcadığı bu paraları geri alma olasılığının bulunduğunu iddia etti. Churchill'in bu konuşması parlak bir zafer olmuştur. Hükümetin Filistin politikası 35'e karşı 292 oyla kabul edildi. Diğer bir deyişle İngiltere, Filistin mandasını kabul ediyordu.

Osmanlı Devleti'nin çatısı altında yaşayan Filistin, Osmanlı'dan ayrıldığı günden beri süregelen belirsizlik ve karmaşıklık durumu 1922 yılında netleşti. 24 Temmuz 1922 yılında Filistin, Milletler Cemiyeti tarafından İngiltere'nin manda rejimi altına alınması kararlaştırıldı. İngiltere de 25 maddelik bir memorandumla 16 Eylül 1922 tarihinde bunu kabul etti¹⁹. Manda sisteminin bir bakıma kurucusu sayılan ABD ise; "Milli Yahudi Yurdu dâhil

¹⁵Fromkin, a.g.e., s. 526.

¹⁶Sardar Ravi Singh, Mandatory Treaties Withing The Rejime Of Mandates, (Basılmamış Doktora tezi), 16 Şubat 1968, s.134.

¹⁷Fromkin, a.g.e., s. 526-527.

¹⁸A.g.e., s. 527-528.

¹⁹Sardar Ravi Singh, a.g.e., s.135.

olmak üzere Mandanın önsözündeki sayılanları kabul etti ve İngilizlerle 23 Aralık 1924'te antlaşma imzaladı."²⁰Milletler Cemiyeti sözleşmesinin 22. Maddesine göre; Osmanlı İmparatorluğunun idaresi altında bulunan Filistin topraklarının geçici olarak manda rejimi altına alınması ve gereken şartlar oluştuğunda bu bölgelerdeki toplumların bağımsızlık ve kendi iradelerini tayin etme hakkının verilmesine karar verildi.

Manda idaresi kurulduktan sonra; 1923-1929 arasında sakin bir döneme girilmiş ve Yahudi göçlerinde önemli bir düşüş yaşanmıştır. Çünkü İngiltere bazı kotalar koymuştu ve bunu katı biçimde uyguluyordu. Ancak bu durum Polonya'da ve Almanya'da yükselen anti-semitizm ile birlikte 1930'lardan itibaren radikal biçimde değişmiştir.²¹

Filistin'de manda idaresini üzerine alan İngiltere'nin işinin hiç de kolay olmadığı anlaşıldı. Bu dönemde Orta Avrupa'da Hristiyan dünyanın sosyo-ekonomik ve manevi dengesizliklerinden kaynaklanan anti-semitizmin hortlaması ile olay korkunç boyutlara ulaşmıştır. Batı aynen Osmanlı döneminde olduğu gibi Yahudi sorununun Musevileri kendi ülkesinden kovma ve sorunu Müslüman dünyasına ihraç etmekle çözümleneceğine inanıyordu.²²

Arapların tepkisine yol açan en önemli etken Filistin'e yapılan Yahudi göçleri olmuştur. Her ne kadar İngiltere mandater devlet olarak bu Yahudi göçü için bazı sınırlamalar koymuş ise de; 1922 yılında 590.000 Arap'a karşı 84.000 kadar olan Yahudi sayısının 1932'de 770.000 Arap'a karşılık 181.000'e yükselmesine engel olamamıştır. 1933-1935 yılları arasında Filistin'e 134.540 Yahudi göç etmiştir.²³

Bu Yahudi göçüne Filistinliler de bir nevi bilmeyerek ön ayak olmuşlardı. Weizmann'ın Siyonist planına göre: Arap köylülerin işledikleri toprakların çevresi satılmayacak, bunun yerine kullanılmayan çorak topraklar bilimsel tarım yöntemleri ile işletilerek verimlilikleri sağlanacaktı. Ancak Arap toprak ağaları, 1920-1928 yılları arasında Yahudilere önemli topraklarını da büyük paralar karşılığında satmaya hevesli hale gelmişlerdi. Çünkü Yahudi alıcılar toprak fiyatlarını öylesine yükseltiyorlardı ki, topraklarını özgün alış fiyatınının 40 ila 80 katına satmış olanlar vardı. Sadece Filistinli olmayan Araplar değil Filistinli Arap lider sınıfı da kamuoyunda reddettikleri bu toprak satışına büyük ölçüde karışmışlardı.²⁴

²⁰Laurence Evans, Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924), Milliyet Yayınları, s.318.

²¹Ayşe Hür, "Filistin Mandası Aldatmaca mı?", www.solakkedi.com/dunyanin%20civisi/filistin/002.html, Taraf Gazetesi, s. 5.

²²Öke, a.g.e., s. 415.

²³Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990, C: I (1914-1980), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 252, Ankara 1993, s. 200.

²⁴Fromkin, a.g.e., s. 524.

Filistin'e Yahudi göçleri, aynı zamanda çeşitli karışıklıkların çıkmasına da neden olmuştur. İlk karışıklık 1929 Ağlama Duvarı problemi ile baş göstermiştir. Yahudilerin eski Süleyman mabedinin hatırasını anmak için, duvar dibine gidip dua etmeleri 1929 Ağustos'unda baş gösteren bir Arap isyanının sebebi olmuştur.²⁵ Bu sebeple; İngiliz devlet adamlarından Balfour, Siyonist Teşkilatı Başkanı Weizmann'a yazdığı bir mektupta Filistin hadiselerini kınadığını ve "Filistin'deki Yahudi Yurdu" sözünün, gerçekleşeceği sözünü veriyordu. Aynı zamanda İngiltere Sömürge Bakanı Passfield kendisini ziyarete gelen Siyonist heyete, İngiliz hükümetinin Filistin üzerindeki mandasından asla vazgeçmeyeceğini ifade etmiştir.²⁶

1929 ayaklanmalarından sonra İngiltere Walter Shaw başkanlığında bir hukukçular ve Sir John Hope Simpson başkanlığında bir iktisatçılar komitesini incelemelerde bulunmak ve rapor hazırlamak üzere Filistin'e göndermiştir. Her iki komite de yaptıkları 3 aylık incelemelerin sonucunu rapor olarak sunmuşlar ve İngiltere'ye sunulan bu raporlar doğrultusunda 1930 Ekim ayında Passfield Beyaz Kitabı yayımlamıştır.²⁷ Siyonizm'i Emperyalizm olarak gören ve Sosyalist olan Lord Passfield bu raporda Arap-Yahudi işbirliğine dayanan bir yönetimi tavsiye etmekle beraber Yahudilere göç ve toprak satışının sınırlandırılması gerektiğini belirtiyordu. İngiltere'nin Filistin sorununa çözüm bulmak için Arapların haklılığını kabul eden ve Arapların görüşlerini benimseyen tek belgesi Passfield Beyaz Kitabı olmuştur. Bu belge, Yahudiler de büyük tepkiye neden olmuş, Weizmann Dünya Siyonist Teşkilatı Başkanlığı'ndan istifa etmiştir. Beyaz kitap dünyanın birçok yerinde Yahudiler tarafından protestolara neden olmuştur. Protestoların şiddeti İngilizleri geri adım atmaya zorlamış ve İngiliz Başbakanı Mac Donald 13 Şubat 1931'de Weizmann'a bir mektup yazarak İngiltere'nin 1917 Balfour Deklarasyonu ile benimsediği politikayı sürdürdüklerini belirtmiştir. Bu açıklamayla beyaz kitabın Araplar açısından hoşnutluk yaratacak bir yanı kalmamıştır. Bunun üzerine başlayan Arap protestoları manda yönetimi tarafından çok sert önlemlerle bastırılmaya çalışılmıştır.²⁸

Filistin'e Yahudi göçlerinin artmasına ilk tepki; 1931 İslam Konferansı'nda Arapların kurduğu Filistin yürütme komisyonunun, 1933 Mart'ında Araplara hitaben yayınladığı beyanname ile olmuştur. Bu beyanname; Filistin'e meşru ve gayrimeşru yollarla yapılan Yahudi göçlerine, İngiltere Manda İdaresi'nin göz yumduğu ve bu yönetimin kötü niyetinin aşikâr olduğu belirtiliyordu. Araplar aynı zamanda Filistin yürütme komisyonunu olağanüstü toplantıya çağırılmışlardır. 6 Ekim 1933'te, Musa

²⁵ Bozkurt, a.g.e., s. 51.

²⁶ A.g.e., s. 53.

²⁷ Sedat Kızıloğlu, "İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:2, S:1, Kırıkkale 2012, s. 54.

²⁸ A.g.m., s. 54-55.

Kazım El Hüseyini başkanlığında toplanan komisyon, başta Kudüs, Hayfa ve Yafa olmak üzere bütün Filistin'de genel grev ve boykot ilan edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine Araplar, 13 Ekim 1933 günü Kudüs'te bir gösteri düzenlemişlerdir. Bu gösteriler hükümet tarafından alınan geniş tedbirlere rağmen gün geçtikçe artmış ve şiddetlenmiştir.

1933 olayları, Filistin yürütme komisyonunun yaklaşık 3 ay süren genel grevi durdurması ile sona ermiştir. Komisyon grevin amacına ulaştığı noktada hemfikirdi. Aynı zamanda İngiltere Hükümeti, Arap ayaklanmasının sebebinin bir antisemitizm hareketinden çok hızla akan Yahudi göçleri olduğunu fark etmişti. Fakat yine de Yahudi lobisinin baskıları nedeniyle Filistin'e olan Yahudi göçlerine kesin bir sınır koyamamıştır.²⁹

Filistin de asayiş ve barışı bozanlar yalnız Araplar değildi. Siyonistlerden bir grup, İngilizlerin Filistin'deki Yahudi kolonizasyonunu daha da genişletmesi gerektiğini, şayet bunu yapmaya cesaret edemiyorlarsa mandayı başka bir devlete, mesela ABD'ye devretmesi gerektiğini ileri sürerek Tel Aviv sokaklarında karışıklık meydana getirmişlerdir.³⁰

Filistin'deki İngiliz Yüksek Komiseri Sir Herbert Samuel'in Siyonist olması nedeniyle, İngiliz manda yönetiminin Yahudiler lehine yanlı tutumu ve Siyonistlerin büyük önem verdiği Yahudi göçünün sürekli devam etmesi üzerine Filistinliler 15 Nisan 1936'da üç yıl süren büyük Arap ayaklanmasını başlattılar. Bu ayaklanmayı yönetmek amacıyla bütün şehirlerde kurulan milli komiteler 25 Nisan 1936'da bir araya gelerek "*Yüksek Arap Komitesi*'ni" oluşturdular. Komitenin üç temel isteği vardı: "Yahudi göçlerinin durdurulması, Yahudilere toprak satışının durdurulması ve seçilmiş bir halk meclisine karşı sorumlu bir milli hükümetin kurulması. Üç temel istek gerçekleşinceye kadar isyana devam etme kararı alındı."³¹ 1936 ayaklanması Filistinlilerin örgütlü ilk başkaldırılarıydı.

3. MANDA İDARESİNİN SONU

1929 olaylarından sonra 27 kişi idama mahkûm olmuş ama 3 kişi idam edilmişti. 1936 olaylarından sonra ise, 260 cinayetten dolayı 67 kişi suçlanmış, ancak hiç idam cezası verilmemişti. Yani manda idaresi ipleri elinden kaçırıyordu. İngiltere Manda Yönetimi Filistin'i yönetemez hale gelince, İngiltere Sömürgeler Bakanlığı bölgeye Filistin Kraliyet Komisyonu adıyla bir heyet gönderdi.³² İngiltere Parlamentosu tarafından görevlendirilen Lord Peel, öncelikle Chaim Weizmann olmak üzere Yahudi siyasi önderlerle

²⁹Bozkurt, a.g.e., s. 85.

³⁰A.g.e., s. 84.

³¹Kızıloğlu, a.g.m., s. 55.

³²Hür, a.g.m., s. 6.

görüşmüş, Kudüs Müftüsü(Hacı Emin El Hüseyini) ile bazı Arap siyasi liderlerinin de görüşlerini almıştı. Araplar ve Yahudiler arasında sürüp giden çatışmaların önlenmesi için her iki tarafın da razı olacağı bir toprak paylaşımı ve göç planının esaslarını belirlemek istemişti. Çözüm için her iki tarafa sunduğu raporda şu hususlar yer alıyordu: “Filistin de Arap Devleti kurulacak, Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet’in kutsal kenti Kudüs ve civarı İngiliz manda yönetimi altında uluslararası garanti altında olacaktı. Kudüs'ten batıya doğru dar bir koridor açılarak, Akdeniz ile bağlantı kurulacaktı. Galile Gölü ve batısında kalan Hayfa ve biraz daha güneye sarkan Tel Aviv bölgesinde Yahudi devleti kurulacaktı. Diğer topraklar Araplara bırakılacaktı.”³³Aynı zamanda komisyona göre paylaşmanın yapılabilmesi için bölgeler arasında Arap ve Yahudi nüfusları mübadelesi gerekiyordu.

İngiltere tarafından oluşturulan komisyonlar ve çeşitli konferanslar tarafları uzlaştıramamıştır. İngiltere, 17 Mayıs 1939 tarihinde yayınladığı bir beyaz kitapla Filistin ile ilgili yeni politikasını açıklıyordu. “*Mac Donald Beyaz Kitabı*” olarak bilinen bu belgeye göre; İngiltere 10 yıl içinde Filistin'e bağımsızlık verecek, yani bağımsız bir Filistin devleti kurulacaktı. Bu devlet içerisinde gerek Arapların gerekse Yahudilerin Filistin yönetimine katkıları artan bir şekilde sağlanacaktır.³⁴

Mac Donald Beyaz Kitabı genel olarak değerlendirildiğinde; İngilizlerin, politikalarında esaslı bir değişikliğe gittiği görülüyordu. Beyaz Kitapta, Yahudilerin Balfour Deklarasyonu'nda dayandıkları istekleri için, “Filistin'in bir Yahudi devleti olması onların politikalarının bir parçası değildir” denilmekteydi. Bu ifade İngilizlerin Yahudilerin lehine sürdürdüğü hoşgörü siyasetini en azından bir süreliğine de olsa terk etmesi anlamına geliyordu. Bu dönemden başlayarak İngiliz Hükümeti, Arap yönetimlerinin, Filistin'in geleceği üzerinde görüş bildirme haklarının olduğunu kabul ediyor ve Arap ulusçuluğu duygularını yatıştırma politikası izlemeye başlıyordu. Bu politika değişikliğinin, daha çok Alman tehdidi, İngilizlerin isyanlarla uğraşarak kuvvetlerini bölmeme ve Arapları uyutma politikasından kaynaklandığını ifade edebiliriz. Özellikle 1936 ayaklanması ile doruğa çıkan sorunlar İngiltere'yi artık taşıyamadığı, Filistin'in ağırlığından kurtulma düşüncesine sevk etmiştir. İkinci Dünya Savaşı yılları Filistin'in geleceği bakımından önemli gelişmelere sahne olmuş, İngilizlerin savaştan galip çıkması İsrail Devleti'nin kuruluşunu kolaylaştırmış, böylece manda yönetimi de 1948 yılında sona ermiştir.

³³ Sait Yılmaz, “Atatürk, Ortadoğu ve Filistin”,www.21yyte.org/tr/yazi6341-Ataturk_Ortadogu_Ve_Filistin.html,s. 5.

³⁴ Bozkurt, a.g.e., s. 131.

SONUÇ

Cemiyet-i Akvamın (Milletler Cemiyeti) kuruluşundan kısa bir süre sonra uygulamaya konulan manda sistemi, Paris Barış Konferansı'nda kabul edilen bir sömürü düzenidir. Woodrow Wilson'un önerisiyle Milletler Cemiyeti'nin anayasasının 22. maddesi olarak kabul edilen bu sistem, galip devletlere “*kutsal uygarlık görevi*” olarak sunulmuştur. Aslında işin özü; sömürü düzenini yasal zemine oturtarak, mağlup devletlerin sömürgelerini ellerinden alarak ve Osmanlı Devleti'ni parçalayarak İtilaf Devletleri'nin çıkarlarını meşrulaştırma düzenidir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Osmanlı Devletine karşı takip ettiği siyasetini yeniden belirlemiş ve Sykes-Picot Antlaşmasıyla da büyük oranda netleştirmiştir. Irak ve Filistin bölgesine Yahudiler vasıtasıyla egemen olma düşüncesi içerisinde hem Irak'tan Doğu Akdeniz'e bir kapı açma, hem de Fransız nüfuzunu azaltma düşüncesinin olduğu açıktır.

İngiltere, Batı'nın semitizm karşıtlığı ile Yahudilerin devlet kurma isteklerini ve Weizmann'ın ürettiği kimyasal icadın patentini alma düşüncesi gibi bazı istekleri bir araya getirerek esasen Ortadoğu politikasının ana hatlarını oluşturmuştur. Bu çerçevede Balfour Deklarasyonu yayımlanmış ve Yahudilerin en büyük destekçisi olmuştur. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nda aldatılan Araplar kendi aralarında iyi örgütlenemediği gibi, şahsi çıkar ve isteklerini dizginleyememeleri sonucunda; bağımsızlık vaatleriyle aldatılmalarının cezasını çekmişlerdir.

İngiliz yönetiminde kurulan Filistin mandası, Mac Donald Beyaz Kitabı ile fiili olarak sona eriyor gibi gözükse de Mavera-i Ürdün Emirliğinin içinde, İsrail'in resmi kuruluşuna kadar varlığını devam ettirmiştir. Elbette bu durumun devamındaki ve İsrail Devletinin kuruluşundaki en önemli etkenlerin başında, İkinci Dünya Savaşı sonunda İngilizlerin Birinci Dünya Savaşı sonundaki gibi galip devletlerarasında yer almasıdır. Yani bir bakıma İngilizler Osmanlı üzerinde Birinci Dünya savaşı içinde yaptıkları hesapları tutturmuşlardır.

Ancak, İngilizlerin bu siyaset ve uygulamaları, özellikle 1929'dan günümüze kadar gelecek ayaklanma, çatışma ve huzursuzluk; Ortadoğu'daki kan ve gözyaşının temel nedeni haline gelmiştir. İngilizlerin, “*böl, parçala yönet*” anlayışı; Günümüzün problemlili Ortadoğu'sunu oluşturmuştur. Yani bir başka deyişle; Filistin mandası, bugünkü İsrail Devletinin bu bölgede kuruluşunu hızlandırmış, İngilizlerin bu politika ve uygulamaları, özellikle bölgede izleri kolay kolay silinemeyecek sorunlu bölge olmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990*, C: I (1914-1980), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 252, Ankara 1993.
- Bozkurt, Celil, *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi İlk Arap-Yahudi Çatışmaları (1920-1939)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Evans, Laurence, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, Milliyet Yayınları.
- Fromkin, David, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı 1914-1922*, Çeviren:Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları Dizisi Gençlik Yayınları, İstanbul 1994.
- Howard, Harry N., “Paris - San Remo – Sevr’de Türkiye’yi Yok Etme Planları”, Çeviren: Müge Yılmaz, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S: 35, 1970.
- Hür, Ayşe, “Filistin Mandası Aldatmaca mı?”, www.solakkedi.com/dunyanin%20civisi/filistin/002.html, Taraf Gazetesi.
- Kasalak, Kadir, “Irak’ta Manda Yönetiminin Kurulması ve Atatürk Dönemi Türkiye-İrak İlişkileri”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi* S:9, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Şubat 2007.
- Kasalak, Kadir, “Suriye’de Manda Yönetiminin Kurulması ve Türkiye’ye Etkileri”, *Fırat Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Dergisi* C:IV S:2, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ 2006.
- Kızıloğlu, Sedat, “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:2, S:1, Kırıkkale 2012.
- Kocabaş, Süleyman, *İngiliz Tuzağı Osmanlı’nın Yaşatılması ve Yıkılmasında İngiltere’nin Rolü 1783-1923*, Vatan Yayınları, İstanbul 2003.
- Öke, Mim Kemal, *Siyonizmden Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Da Yayıncılık, İzmir 2002.
- Singh, Sardar Ravi, *Mandatory Treaties Withing The Rejime Of Mandates*, (Basılmamış Doktora tezi), 16 Şubat 1968.
- Tunç, Fatma, Yaşar vd., “Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin”, *İHH İnsani Yardım Vakfı Dergisi*, No:5, İHH Yayınları, İstanbul 2007.
- Yılmaz, Sait, “Atatürk, Ortadoğu ve Filistin”, www.21yyte.org/tr/yazi6341-Ataturk-Ortadogu-Ve-Filistin.html.

